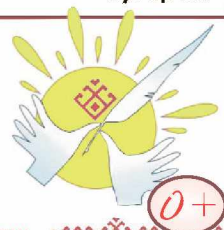

Шочмо эл, порылык да чын верч!

15-ше (3663) №,
2024 ий 12 апрель,
кугарня.

Будь готов!

Ямде лий

1933 ий 1 февраль годсек лектеш.

СЫЛНЫМ УТЫН ТОЛКЫНЖО

З.Тимофееван фотожо-влак.

Йошкар-Оласе Йоца ден самырык-влакын усталык полатыштышт «Живая классика» всероссийский конкурсын регионсо этапше эртаралтын. Тушко Йошкар-Ола, Волжск ола да чыла гаяк район гыч 47 тунемше ушнен. Ёдыр-рвезе-влак прозо гыч ужашым рушла да марла лудыныт. Нуным Марий Эл Республикысе образований да науко министрын алмаштышыже В.Г.Гаврилова саламлен.

Марий секцийыште Анна Прохорова (1-ше номеран Шер-

нур школ, 10-шо кл.), Артемий Ендылетов (Марий Турек, Марий Купто, 7-ше кл.), Виктория Щербакова (Кужэнер, Шудымарий, 7-ше кл.), Екатерина Мамаева (У Торъял, Тошто Торъял, 5-ше кл.), Антон Алексеев (1-ше номеран Морко школ, 10-шо кл.) (снимкыште **ужыда**), Наталья Ласточкина (Килемар, Арде, 8-ше кл.) тагасеныт.

Участник-влак Я.П.Майоров-Шкетанын, М.Рыбаковын, Ю.Артамоновын да моло авторын произведенийлашт гыч ужашым сылнын лудыныт. Нунын усталыкыш-

тым Россий писатель ушемнын йыжынгъенышт Л.Иксанова, З.Тимофеева, Марий Эл Республикысе образованийын сулло пашаенже, филологий шанче кандидат, доцент Г.Бояринова акленыт.

Умбакыже 3-шо лаштыкыште лудса.

ПОДПИСКЕ

18 апрель марте Россий мучко
ПОДПИСЧИКЫН декадыже эртаралтеш.

«Ямде лийлан» шулдырак ак — 375 тенгеат 54 ыр

Рекламе. (Марий Элыште) — дене возалтса. Индекс: П4696.

Писе да чолга – сеныше

Йоча ден самырык-влак-лан «Ворошиловский стрелок» всероссийский фестивалын регионсо йыжынже Йошкар-Олаште 19-ше номеран школышто эртаралтын. Курыкмари, Советский, Морко районла гыч удыр-рвезе-шамыч (**снимкыште**) танасымашке ушненыт. Нуно спорт да творческий ужашлаште вий-куатыштым тергеныт. Морко район Коркатово лицейште тунемше-влак Карина Краснова ден Игнат Тихонов гранатым кыш-

кымаште икымше лийыныт. Лүйкалымаште кумшо ден кокымшо верлам сенген налыныт. Команде дене кокымшо верыш лектыныт (туныктышо – Ю.Н.Романов). Курыкмари район Пызыкныр школын командыже икымше лийын. Нуно Марий Элын чапшым россиясе йыжынгыште аралаш тўналыт.

В.СМИРНОВ ямдылен.
Фотом Марий Эл Республикысе Образований да науко министерствын сайтше гыч налме.

Историйым шергалына

1242 ий 18 апрельште Александр Невский княздын воинже-влак Чудской ерыште Ий ўмбалне кредалмаште немыч рыцарь-шамычым сененыт. Россияште 18 апрель Воин чап кече семын палемдалтеш.

Ойыраш лийдыме йолташ

Йоча книган тўнямбал кечыже лўмеш Михайловка ялысе библиотекеште «Книгаудо, книга да мый – ойыраш лийдыме йолташ» сылнымут шагат эртаралтын. Онай вашлиймаште кокымшо классыште тунемше-влак лийыныт. Книгаудо пашаен С.В.Моторова йоча-шамычлан пайремын историйже, Г.Х.Андер-

сенын илыш корныжо нерген каласкален. «Оле Лукоие» йомакым йўкын лудмым колыштыныт. Пайрем мучаште тунемше-влак, клейым, скотчым, кагазым кучылтын, книгагам ачаленыт (**снимкыште**). Вашлиймаш чылалан пайдале лийын.

Э.СТЕПАНОВА.
Советский район.

Россиясе увер

28 апрель гыч 2 май марте **Озаг олаште**, а 8-12 майыште **Нижний Новгородшто** йоча СМИ да киностудий-влакын «**Волжские встречи**» тўнямбал фестивалышт эртаралтыт.

Йодмашым **27 апрель марте** vv152004@mail.ru адрес дене электрон почтыш колтыман.

30 апрель марте Россиясе школлаште «**Путешествие в микровселенную: квантовые вычисления и медицина будущего**» теме дене «**Урок цифры**» эртаралтеш. Кумылан-влак тудым <https://урокцифры.рф> ссылке почеш эртен кертыт.

17 май марте туныктышо да тунемше-влак «**Лица Сферума**» всероссийский олимпиадышке ушнен кертыт. Тичмаш уверым litsa-sferuma-2024 сайтыште лудса.

Марий Элысе увер

20 апрельште С.Г.Чавайн лўмеш калыккле книгагудо «**Библиойўд – 2024**» акциым эртара. Уна-влакым мастер-класс, творческий номер ден постановкыла, интеллектуал модыш да молат вучат. Тўрыс увер – <https://vk.com/nbmariel> тўшкаште.

Т.Евсеев лўмеш калыккле тоштерьште **Кайыкын** тўнямбал кечыжлан пўлеклалтше декаде **30 апрель марте** эртаралтеш. Пайремын историйже, идалькын кайыкше нерген келгынрак пален налын кертыда. Тыгак интеллектуал модыш дене модаш, сувенирым ышташ лиеш.

Йошкар-Оласе Бауман лицейысе «**Рыжий кот**» школ театр «**Школьная классика**» всероссийский проектыште сеныше-влак радамыш логалын. «**Продвинутый уровень**» тагасыште ойыртемалтын.

Сылнымутын толкынжо

– Тыгай конкурс йоча-влакым сылнымутлан кумыллажда, нунын усталыкыштым почын пуаш, вияндаш полша. Марла лудшо-шамыч лывырге шочмо йылмышт дене ойыртемалтат. Тиде кугешнымашым луктеш, – ойла Лидия Иксанова.

Сенгышыш А.Алексеев, А.Прохорова, Е.Мамаева лектыныт. Нуным диплом дене палемденят. Россий писатель ушемн Марий

Элысе полкажат сылнымутым йоратыше йоча-влакым диплом дене куандарен. Организатор-шамыч вес гана марла лудшо-влак ланат иктаж лагерыште канаш

Снимкыште: Наталья Ласточкина (Килемар, Арде).

Тўналтышыже – 1-ше лаштыкыште.

путёвкым ойыраш тўналыт манын ўшанена.

Ончыкыжым «Живая классика» конкурсышто марла лудшо-шамыч утларак лийыт шонена. Тыгай тагасымашыш кажне районысо школ ушна гын, сылнымутын толкынжат чотрак виянеш.

Прозо гыч ужашым рушла лудмаште Екатерина Запелова (Звенигово, 2-шо номеран Красногорский школ), Вячеслав Михайлов (Йошкар-Оласе 27-ше номеран школ), Мария Торощина

(Йошкар-Оласе Т.В.Иштрикова лўмеш «Синяя птица» гимназий) ойыртемалтаныт. Нуным **снимкыште** ужыда. Сенгыше-влак май тылзыште «Артек» тўнямбал йоча рўдериште конкурсын финалыштыже Марий Элын чапшым аралаш тўналыт. Нунылан ўшанена да сенгымашым тыланена!

З.ТИМОФЕЕВА.

Фото-влакым Марий Эл Республикысе Образований да науко министерствын сайтше гыч налме.

Чон йўлен вучат

Морко район Арын школышто тунемше-влак (**снимкыште**) «Ямде лий» газетым кажне арнян чон йўлен вучат. Ты школ 30 экзemplар йоча газетым налеш. Ўдыр-рвезе-влак тўрлў сынан заметкым возкалат. Кодшо ийын «Сескем» юнкор кружокышт В.Исенекон лўмеш премий дене палемдалтын.

Тунемше-шамыч «Ямде лий» газетын эртарыме лотерей модышышкыжо ушненыт. Ужыда: мыняр шуко пўлек нунылан логалын! Ончыкыжымат марла йоча газетын лишыл йолташыже лийыт манын ўшанена.

Л.НИКОЛАЕВА.

Фотом школ архив гыч налме.

Виём тергенам

«Идалыкын тунемшыже – 2024» районысо конкурсышто виём тергенам. Тудо ныл тагас дене эртаралтын. Эн ондак шкем дене палдаренам. Кокымшо номинацийыште сылнымут усталыкым ончыктенам. Ойлымашын тўналтыш ден мучашыже ямде лийын, а кодшыжым шкалан шонен возаш кўлын. «Кот в мешке» викториныште тўрлў тематике дене кылдалтше онгай йодыш-влаклан вашмутым кычалынам. Чыла номинаций гыч мастарлык-класс эн чот келшен. Кугу таум класс вуйлатыше В.Т.Худякова ден директорын туныктымо паша шотышто алмаштышыже З.А.Казанцевалан ойлем. Конкурсышто йолташ-влакым муынам, ятыр ум пален налынам.

Виктория АНТРОПОВА.
Кужэгер, Йўледўр.

Шке вийлан эре ўшаныман

Йоча – нӱргӱ айдеме. Тудо, пелен улшо ег-влакын койышыштым эскерен, шомакыштым колыштын, чылажымат ушышкыжо пышта. Ача-ава-влак икшывыштым ушан-шотаным, чолгам ужнешт. Но южгунам эргыштын але ўдырыштын вянгмыштлан шкештак чаракым ыштен кертыт. Йоча шканже да шке вийжылан ўшаныже манын, мом ыштыман! Кугыен-шамыч тидын шотышто мом палышаш улыт! Тидын нерген психолог Л.В.Каяткина (снимкыште) дене мутланена:

– Чылажат кугыен-деч тўналеш. Арам огыл калыкыште ойлат: «Мом ўдет, тудым тўредат». Икшыве шке вийжылан ўшаныше кушшо манын, тудын дене мутланыме годым кугыен-влак тўткӱ лийшаш улыт. «Тый нимолан йӱрдымӱ улат», «нимолан шотет уке» але «нимом ыштен от мошто» ой-влак йочан койыш-шоктышыжым, шкем аклымыжым вашталтен кертыт. Тыгай шомаклам колмек, вес гана ты пашам ышташат ок тўнал. Икшывым воспитательме годым ача-ава тудын йонгылышыжым чўчкыдынрак шекланат, а сайын ыштымыжлан мокталтыме семын поро шомакым каласаш мондат. Кугыенгын йочалан ўшанже уке гын, икшыват шкаланже ўшанымым чарна. Илышыште шукылан лач йонгылыш гоч тунемына. Йӱршеш нимом ыштыдыме егын веле йонгылышыжо уке.

– Любовь Вячеславовна, йочан шкаланже, шке вийжылан ўшанже лийже манын, могай ой-кавашым пуэда?

– Тидын шотышто эн ондак ача-ава шонышаш. Йочалан полшышаш, умылттарышаш, туныктышаш,

нунын дене чон почын мутланышаш. А йоча-шамычлан тебе мом каласем: илышда гыч тыгай ситуацийым шарналтыза, кунам те лўдында, шкаландан ўшанен огыдал, но паша садак сай лектышыж дене куандарен. Шкаландан «Мо мыланем эн лўдыкшӱ? Шонен пышты-мем кўлеш семын огеш шукталт гын, иктаж-мо вашталтеш мо?» йодышлам пуыза. Шоналташ гын, иктаж-мо сайын огеш лек

гын, тидын дене илыш пытен огыл. Икымше гана шонымо семын ок лий гын, вес гана сайынрак лекташ тўналеш.

Иктаж конкурс але мероприятий годым калык ончыко лекташ логалеш гын, шкем пенгыдын да ўшанлын кучаш манын, лишыл ег але воштончыш ончылно репетицийым ыштыза. Кузе шогымыдам ончалза, вачыдам тӱр кучыза, шыргыжалза – тиде ўшаным шочыкта.

Южо ача-ава йочаштлан йонгылышым ышташ эрыкым огыт пу. Тыге лийшаш огыл.

Йонгылыш нерген умылтарыман, йочам куандарыман, умбакыжат тыршаш кумылжо лийже манын мокталтыман. Икшыве, уда мутым колмек, ончыкыжым шке гыч иктаж-мом ышташ лўдаш тўналеш. Кеч-могай пашаланат йочам туныктыман. Мутлан, кугыенлан, ўштервоштырым налын, кудывечым ўшташ куштылго, а йочалан арверым чын кучаш, лукласе шўкым кузе эрыкташ туныктыман... Пашам умылтарен, пырля ыштыман.

Кажне йонгылышлан шинчам петырымаш але утыжде не моктымаш сай огыл. Тунам йоча чот кугешныше, шкалан чот ўшаныше лиеш. Кажне ача-ава тыгай правилым шарнышаш: «Ик гана вурсенат – кок гана мокталте».

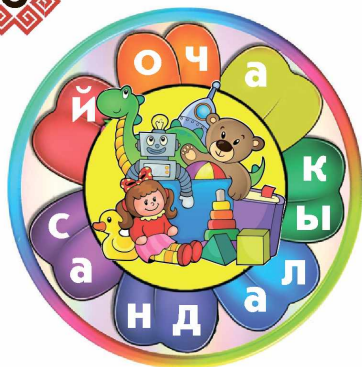
Поро шомакым ойлымаш кумылым нӱлталеш да шке вийлан ўшаным пурта. Таумутым ойлат гын, «пожалуйста» шомак дене вашешташ тыршыман. Мокталтен каласымылан «Тау, мыланем тендан деч тыгай мутым колаш моткоч куанле» манын вашештыман. Вет «Поро мут – эм дене иктаж» маныт калыкыште.

В.МАМАЕВА мутланен.
Фотом еш архив гыч налме.

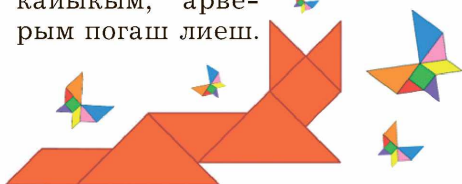
Ушан ой

Лач илышым йӱратыше, ончыкылан ўшаныше ег чыла сенва.

В.ИВАНОВ.

Танграм – акрет годсо китай модыш. Тудо 3000 ий ончыч Китайыште шочын. Квадрат форман модышын шым элементше уло. Нуным кучылтын, түрлө янлыкым, кайыкым, арверым погаш лиеш.

Кубик – йочан икымше конструкторжо. Тудын полшымыж дене ньога кидшым лывырта, ик вер гыч вес верыш кусаркалаш, тусым ойыркалаш тунемеш.

«Лего» конструктор нерген онгай факт-влак:

- 50 ий жапыште компаний 485 000 000 000 утла детальным луктын.
- Тунямбалне кажне секундышто шым «Лего» коробка ужалалтеш.
- Легон чыла ужашыжым поген, иктыш ушаш гын, мландышар йыр лу гана савырнаш сита.
- Тунямбалне кандаш леги парк уло. Икымше «Леголенд» парком 1968 ийыште Данийыште, Биллунн олаште, починыт. Кызыт тудо тунямбалне эн кугу леги парклан шотлалтеш. Тудым пүтынек леги кубик гыч чонымо. Түрлө

кугытан 46 миллион кубикым кучылтмо. Кумдыкшо – 100 000 квадратный метр.

- Йошкар-Олаште «Легола» модыш клуб пашам ышта.

Палаш онгай

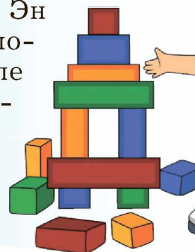
Икымше конструкторым немеч туныктышо, йочасадлан тунгалтышым пыштыше Фридрих Фрөбель шонен луктын. Тудым кызыт «Дары але кубики Фрөбеля» манят.

Түрлө кугытан да форман писте пу панга-влакым ончен, йоча-шамыч «тичмаш», «ик нылымше ужаш», «пелыже» термин-шамычым умылаш тунемеш.

Ньогам чогаш, погаш туныктымаш

Йочасадыште икшывым чонымо, погымо пашалан изинек кумылангдыме йодышлан кугу туткыш ойыралтеш. Ньога-влаклан конструироватлымаш поснак келша. Тыгодым йочан уш-акылже, туткышыжө, чытышыже виянгыт, кидше, парнялаже лывыргат, у шомак-влак дене палыме лиеш, сомылым шкевуя ышташ тунемеш.

Конструироватлымаш модыш дене чак кылдалтын. Йоча-влак оралтым, түрлө арверым, транспортым, янлыкым погат да нуным модаш кучылтыт. Эн йонанже: тиде модышым ик гана веле огыл вашталтен чогаш лиеш. Конструктор модуль-влак пу, пластик, күртньө

Лаштыкым Медведево посёлкысо 6-шо номеран «Онгыр» йочам виянгдыме рүдерын кугурак воспитательже Ольга Валерьевна КАЗАНЦЕВА ямдылен.

гыч ыштыме, пушкыдо лийын кертыт. Занятийыште йоча-шамыч кагаз, картон, пүртүс материал (пүгыльмө, тумлеге, ракывот, тыгыде кү, ошма да тулеч моло) гыч чогаш тунемеш. Пашам түшкан, тыгак шкет ышташ лиеш.

«Кумылын мод»

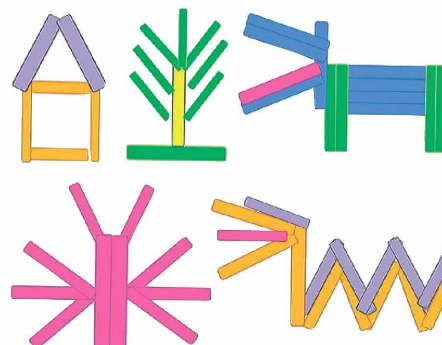
Йоча-влаклан «Лего» (LEGO) конструктор поснак лишыл да палыме. Тудын шочмо верже – Даний. «Легом» Олле Кирк Кристиансен (снимкыште) шонен луктын. Датский йылме гыч ты шомак «кумылын мод» манын кусаралтеш. «Лего» модыш фабрикым 1932 ийыште починыт. Икымше модыш-влак пу гыч ыштыме лийыныт. Кызыт компаний чот шар-

лен. Тунямбалсе 28 элыште тиде модышым ямдылат.

«Лего» конструктор полшымо дене икшыве-влак шкешотан туням ыштен кертыт. Уш-акыл пүсылыкым ви янгат, пространствыште модыш ужаш-влакым чын верандаш тунемеш.

Йоча-влак, мороженый але шотлымо пу панга гыч тыгай моторлыкым ыштен кертыда.

12 апрель — Космонавтике ден авиацийын тўнямбал кечышт.

1961 ий ты кечын совет космонавт Юрий Гагарин «Восток-1» космический корабль дене «Байконур» космодром гыч сандалыкыш тўнямбалне икымше гана чонештен. Тушто 108 минут лийын.

Дарья РЕШОТКИНАН
сўретше.
Медведево, Нурма.

Тўшкан погынен, кочкишым кычалыт. Кечат нунылан полша, шокшын-шокшын ырыкта. Ёнде мурыштат сылнын йонга.

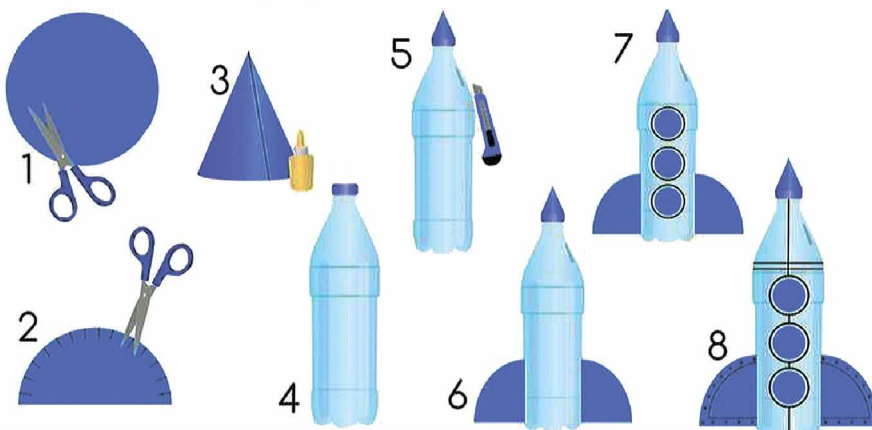
Александр ИВАНОВ.

Каникул годым ковамлан полшаш коштым. Тўрлө пашам ыштышна. Ковам паша коклаште муралтен колта. Тыге сомыл писынак ышталтеш. Ковам когылым кўэшт пукшыш. Тудо шортньо кидан.

Морко, Коркатово.

Мастар кид

Сўретым ончен, космический корабльым ыштыза. Тидлан кўлыт: картон, вашкўзё, канцеляр кўзё, клей да пластик ате.

Газетым Кыл, информационный технологий да массовый коммуникаций сферым эскериме шотышто федеральный службун Юл кундем федеральный округысо управленийыштыже регистрироватлыме.
Номер — ПИ № ТУ52-01404,
2023 ий 22 сентябрьште пуымо.

0+ Печатьыш пуымо жап — 14-00,
фактически — 13-00

Авторын да редакцийын шонымашышт тўрлө лийын керттыт. Серыш-влак монтгеш огыт колталт.
Ак — кутырен келшыме почеш.

Редакций да издатель: **Марий Эл Республикасысе «Марий Эл» увер агентстве» КАУ.** Директор — **Е.И.КУЗНЕЦОВ.**
Редакцийын да издательнын адресше: 424006, Йошкар-Ола, СССР Вооружённый Вийын 70-ше идалькыше урем, 20-шо пöрт.Тел. 8(8362) 45-22-82.

https://vk.com/yamde_lii
<https://t.me/yamdelii>
yamde_lii@mail.ru
yamdelii@mediamari.ru
(автор-влаклан)
Сайтын адресше: ямделий.рф

Газетым редакцийыште погымо да верстатлыме,
«Марий Эл Республикасысе Правительствын типографийже» ООО-што ямде оригинал-макет гыч савыктыме. Типографийын адресше: 424000, Йошкар-Ола, Комсомольский урем,112.

Снимкыште Морко район Унчо кыдалаш школышто 3-шо классыште тунемше-влакым, Талвий Ивановым, Андрей Михайловым, Максим Ивановым, ужыда. Нуно «Ямде лий» газетын поро йолташыже улыт. Кажне номерым куанен вучат.

Сылне жап

Шошо каникул писын эртен кайыш. Шожат öрыктарыш: пеш эр толмыла чучеш. Кайык-влакат койыт веле.

Александр ИВАНОВ.

Илья ВИШНЯКОВ.

Палаш онгай

- Простой карандаш дене 45000 мутым возаш але 55 километр кужытан корешым удыраш лиеш.
- Сокрыголя ик йўдыштö 80 метр кутышан тоннельым кўнчен кертеш.
- Антарктидын 99 процент кумдыкшо ий дене леведалтын.
- Павлин — агытанын эн лишыл родыжо.

М.ШКЕТАН ЛҮМЕШ МАРИЙ КУГУЖАНЫШ ДРАМЕ ТЕАТР

Минина Нейфец 3.Палтова кысарен

КУЗЕ ГЫН МАРЛАН ЛЕКТАШ ОГЫЛ...

Комедии

19 апрель 18:00

12+

78-13-78

И.Речкинын фотожо.

Эш дене - шошо сомыл.

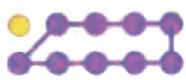
Конкурс

Мый кенежым шочынам,
Шошо марте кушкынам.
Жап уке ынде модаш,
Ачамлан кўлеш полшаш.
Мирон ЧЕМЕКОВ.
У Торьял, Немда йочасад.

Алина ПЕТРОВА.
Советский, Нёлпер.

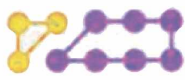
Луан цифрым ужаш-
влаклан шелын, при-
мер-шамычым шотлыза:

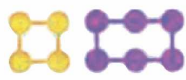
1 + □

2 + □

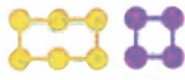
3 + □

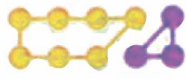
4 + □

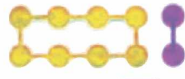
5 + □

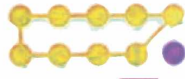
6 + □

7 + □

8 + □

9 + □

Могай карандаш
эн кўшнõ
кия, а
могай
эн үлнõ!

Сўретыште зонтикым, шыр-
чык омартам, тюльпаным,
шемгоракым, лывым, мўк-
шым, кагаз гыч ыштыме
пушым, шертне укшым, вўд
чўчалтышан ийсўсым муза
да чиялтыза.

Судуку

■	■	■	■
■	■	■	■
■	■	■	■
■	■	■	■

Кок пуш кокла гыч кудыжо пўя
марте ондакрак миен шуэш?

Аваже эр-
дене Лиза
деч йодеш:

- Ўдырем,
- эр кочкышлан мом ямдылаш?
- А мемнан киндына уло?
- Уло.
- А колбаса?
- Уло.
- Тугеже мый мелнам коч-
нем, мій дене.

Икгай пеледышан кок
клубым муза.

Каныш дневник

Шочмо. Ура! Каникул!
Кушкыжмо. Мõнгыштõ
кигам лудым. Вара ялысе
кигагудыш ошкылым.
Москваште лийше кугу тут-
карым шарныме лўмеш
кагаз гыч турням ыштышна.
Вўргече. Ковам дене олма
когылым кўэштна.
Изарня. Авам ден ачам
пелен Йõшкар-Олашке зо-

опаркыш мийышым. Тушто
маймылым, попугайым,
кишкым, черепахым ужым.
Кугарня. Кигам лудмеке,
изи шольым дене уремшыте
модна. Кастене еш дене
кином ончышна.
Шуматкече. Каникул
пытышат!

Алина АЛЕКСАНДРОВА.
Советский, Шуарсола.